

УДК 378. 015. 31: 17.022.1

ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯМ ПРИНЦИПІВ НАУКОВОЇ ТА АКАДЕМІЧНОЇ ЕТИКИ СТУДЕНТАМИ ВНЗ

О.О. Чорновол-Ткаченко, канд. філол. наук (Харків)

Стаття є спробою розробити низку практичних рекомендацій із запобігання порушенням принципів наукової та академічної етики студентами ВНЗ на сучасному етапі. Наголошується необхідність системності та раціональності у побудові засад етичної поведінки. Стаття також акцентує поняття особистої відповідальності студентів за якість їх власної освіти.

Ключові слова: відповідальність, норми етичної поведінки, принципи наукової та академічної етики, самостійність.

Чорновол-Ткаченко О.А. Пути предотвращения нарушений принципов научной и академической этики студентами вузов. Статья является попыткой разработать ряд практических рекомендаций по предотвращению нарушений принципов научной и академической этики студентами вузов на современном этапе. Подчеркивается необходимость системности и рациональности в построении основ этического поведения. Статья также рассматривает понятие личной ответственности студентов за качество их собственного образования.

Ключевые слова: нормы этического поведения, ответственность, принципы научной и академической этики, самостоятельность.

Chornovol-Tkachenko O.O. Ways to prevent breaking principles of scientific and academic ethics by university students. The paper attempts at developing a set of practical guidelines on prevention of violating principles of scientific and academic ethics by university students at present. It accentuates relevance of a systemic and rational approach in creating the background for ethical behavior. The paper also analyses the notion of students' personal responsibility for the quality of their education.

Key words: norms of ethic behavior, principles of scientific and academic ethics, responsibility, self-reliance.

Беручи за основу той факт, що українські вищі навчальні заклади мають за мету інтегруватись до міжнародного освітянського процесу, особливої важливості набуває питання покращення якості професійної підготовки студентів та їх конкурентоспроможності. У цьому напрямку визначними стають навички самостійної та відповідальної роботи студентів, а також створення таких психологічних умов, за яких порушення норм академічної та наукової етики ставали б неможливими. Це визначає актуальність нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є принципи академічної та наукової етики у ВНЗ, а його предметом – засоби запобігання порушенням таких принципів.

Метою цієї розвідки є розробка практичних рекомендацій із запобігання порушенням принципів наукової та академічної етики студентами ВНЗ

на сучасному етапі з урахуванням різноманітних психологічних та формальних чинників процесу підготовки кваліфікованих спеціалістів.

Сучасний філолог повинен володіти не тільки необхідною сумою практичних знань, але і певними вміннями творчого вирішення практичних завдань. Усі ці вміння отримуються у ВНЗ шляхом активної участі студентів у науково-дослідній роботі.

Поняття *науково-дослідна робота студентів* містить два елементи: 1) навчання студентів елементам дослідницької праці, прищеплення ним навичок цього; 2) власне наукові дослідження, що проводяться студентами під керівництвом професорів, доцентів та викладачів.

Цілями науково-дослідної роботи студентів виступають перехід від засвоєння готових знань до оволодіння методами отримання нових знань,

надбання навичок самостійного аналізу лінгвістичних явищ з використанням наукових методик та принципів.

До традиційних завдань науково-дослідної роботи студентів відносимо:

- 1) розвиток творчого та аналітичного мислення, розширення наукового кругозору;
- 2) прищеплення стійких навичок самостійної науково-дослідної роботи;
- 3) підвищення якості дисциплін, що вивчаються;
- 4) вироблення уміння застосовувати теоретичні знання і сучасні методи наукових досліджень на практиці.

При цьому вважаємо, що виконання згаданих завдань є неможливим без дотримання принципу наукової та академічної етики [11]. Зазначимо також, що самостійність без перебільшення є провідною умовою досягнення якості науково-дослідної роботи студентів як важливої частини освітнього процесу у ВНЗ. Боротьба викладачів з такими проявами неетичної поведінки студентів, як плагіат та списування [1], не припиняється та залишається провідним чинником у підготовці висококваліфікованих та відповідальних спеціалістів. Однак оцінка ефективності такої боротьби серед педагогів варіюється від умовно оптимістичної до відверто песимістичної. У цьому дослідженні ми робимо спробу довести, що система свідомих та спланованих заходів викладачів може та повинна стимулювати етичну поведінку студентів шляхом створення відповідного психологічного клімату.

Як і у будь-якому з видів педагогічної діяльності, планування відіграє основоположну роль. Ще до началу семестру викладачі розпочинають розробку курсів, що викладають. На цьому етапі необхідно не лише зазначити обсяг матеріалу для викладення, але й визначитись з етичними стандартами та очікуваннями щодо дотримання їх студентами. З самого початку викладачу необхідно критично проаналізувати ті фактори, які змусять студентів докласти зусиль до досягнення цілей та завдань курсу. Іншими словами, створення засад для самостійної та етичної роботи, відповідного психологічного клімату розпочинається на етапі

планування курсу з метою поглибити знання та виробити навички з навчальної дисципліни. Тобто курс має бути побудовано таким чином, щоб стимулювати студентів до активного навчання, інтелектуального розвитку та самостійності пошуку. У свою чергу, викладач має подбати про те, щоб не розтрачувати час та зусилля студентів, надавати виключно актуальну та необхідну інформацію (тобто дотримуватись принципу педагогічної деонтології). Існує експертна думка про те, що випадки неетичної поведінки студентів можуть провокуватись зниженням стандартів викладання [3], які на практиці приймають різні форми, а саме: невідповідність обсягу матеріалу з курсу потребам студентів; свідоме та невиправдане скорочення або збільшення матеріалу; включення до переліку питань для контролю таких, що не було висвітлено у курсі; надання поверхових, нерелевантних завдань; нечіткість вимог щодо контролю та оцінювання і т. ін. У такому випадку студенти не відчувають психологічного комфорту, не бачать чітких границь успішності/неуспішності та не відчувають потреби чесно та наполегливо працювати. Запобігти такій несприятливій ситуації вбачаємо можливим шляхом співвіднесення цілей та завдань курсу з актуальним рівнем знань та умінь студентів, передбачаючи при цьому завдання, які стимулюватимуть розвиток їх розумового та креативного потенціалу.

Іншим не менш важливим кроком до запобігання неетичної поведінки студентів є створення чітких правил, за якими має проводитись навчальна та науково-дослідна робота студентів. Крім того, ці правила необхідно вчасно та у доступному вигляді доводити до їх відома. Очевидно, що застережень типу «списувати не можна» або «обов'язково надавайте посилання на першоджерела» недостатньо. Студенти мають розуміти, що саме і чому є неетичним та неприпустимим. Пропонуємо вживати таких заходів щодо інформування студентів та створення необхідних засад для дотримання принципів наукової та академічної етики:

- організувати конференції за участі професорсько-викладацького складу та студентів, на яких імпліцитно проголошувати, яких саме

вимог мають дотримуватись студенти, надаючи при цьому їм можливість поставити запитання та висловити власну думку;

- визнати, що принципи наукової етики є незмінними, але правила можуть змінюватись, бо інтелектуальна власність не є довічним поняттям;
- за наявності визнавати нестачу порозуміння або інформованості з боку професорсько-викладацького складу та адміністрації та ліквідувати її;
- формувати ставлення до проблеми інтелектуальної власності як явища історичного та теоретичного порядку;
- розрізняти інтелектуальні, юридичні та бюрократичні аспекти порушень норм академічної та наукової етики.

Для досягнення максимальної ефективності вживання таких заходів має носити системний характер, тобто розповсюджуватись на весь період навчання у ВНЗ, на усі курси, що вивчаються.

У роботах з організації освітнього процесу останніх десятиліть все частіше піднімається питання інституційного закріплення норм етичної поведінки у ВНЗ як ефективного засобу запобігання їх порушення на колективному рівні [9; 14]. Важливим у цьому відношенні є розуміння того, що загальний психологічний клімат та готовність чесно навчатись напряду залежать від оцінки студентів того, чи усі члени студентської спільноти ведуть себе етично [2; 4; 5; 7; 8; 10; 12]. Якщо студент з перших років навчання бачить, що інші студенти не порушують колективний етичний кодекс, вірогідність того, що він зробить це, значно зменшується. І навпаки, в умовах, коли студент стає свідком порушень принципів наукової та академічної етики, його майже неможливо переконати не піти тим же шляхом [2; 4; 6; 9; 13; 14]. Однак наївно було б сподіватись, що наявність у ВНЗ прописаного кодексу честі сама по собі зможе вирішити проблему. Такі кодекси мають бути підкріплені дієвим підходом та особливою методикою складання навчальних програм з кожної конкретної дисципліни. Твердження про неприпустимість неетичної поведінки мають лунати в кожній ауди-

торії з вуст кожного викладача. Це шлях до створення стійкої колективної свідомості.

Як і всі інші чинники освіти, запобігання неетичній поведінці має спиратись на раціональність. Згадані вище твердження не можуть і не мають носити суто прокламаційний характер. Вони мають підкреслювати співвіднесеність етичної поведінки, завдань конкретного курсу, особистого розвитку та академічної успішності студентів [3]. Крім того, вони не мають наголошувати виключно на виявленні порушень та покарання за них, навпаки, такі розмови мають стати відправним моментом у дискусії щодо етичної поведінки та успішності навчання. Логіку «списування» – «виявлення порушення» – «покарання» необхідно змінювати на «списування» – «самообман» – «відсутність знань та навичок» – «зниження особистої самооцінки», тобто відмовитись від конфронтаційного підходу на користь виховання особистої відповідальності.

Виходячи із розуміння стратегії відповідально-го підходу до питань етичної поведінки у ВНЗ, професорсько-викладацький склад має здійснювати постійну роботу у напрямку роз'яснення, що саме очікується від студентів, так би мовити окреслювати «правила гри». Усвідомлення того, що є порушенням норм академічної та наукової етики, створює тверду психологічну базу, на якій поступово будується розуміння того, що усі студенти дотримуються принципів етичної поведінки виключно з метою особистого, професійного, творчого та громадянського зростання. У такій психолого-педагогічній парадигмі пропонуємо розглядати і питання контролю знань та навичок студентів. Екзамени та інші види контролю мають сприйматися учасниками освітнього процесу як необхідний засіб періодичної об'єктивної оцінки, а не як формальність чи як засіб покарання. І знову на професорсько-викладацький склад покладається відповідальність за роз'яснювальну роботу стосовно того, що контроль є невід'ємною складовою навчання, тому що він надає можливість моніторингу якості освіти. При цьому моніторинг цей має бути двостороннім: не лише з боку викладача, але й студента. Створення умов для повноцінного, вчасного та об'єктив-

ного контролю є першочерговою задачею для обох сторін, які беруть у ньому участь. Результати контролю надають їм змогу вчасно та продуктивно змінювати стратегію навчання, об'єм матеріалу, що викладається, засоби та методи навчання для досягнення ефективності у підготовці спеціалістів у ВНЗ.

Про важливість наявності стандартів контролю в освіті свідчить той факт, що Міжнародною комісією з питань тестування (International Testing Commission) у 2000 році було розроблено Рекомендації з тестування [15], які містять не лише детальну інформацію про технічну та професійну сторону тестування, але й про її етичний аспект. У цьому ж документі наголошується необхідність створення психологічно комфортного підґрунтя під час тестування.

Виходячи із сучасних міжнародних норм та власного досвіду проведення письмових іспитів, вважаємо за доцільне порекомендувати колегам ряд заходів, що є ефективними у боротьбі з порушенням етичних академічних норм, а саме:

- забезпечити адекватне планування процедури іспиту або письмової роботи (враховувати час, що відводиться не лише на роботу, але й на організаційні моменти; забезпечити достатню кількість кваліфікованих екзаменаторів; забезпечити достатню кількість матеріалів та технічних засобів і т. ін.);
- забезпечити комфортні умови для проведення тестування (приміщення з достатньою кількістю столів (1 стандартний стіл на 1 студента); достатній рівень освітлення; відсутність зовнішнього шуму);
- до початку екзамену ідентифікувати особистість тих, хто знаходиться в екзаменаційній зоні;
- до початку екзамену надати студентам необхідні інструкції про процедуру екзамену, його структуру та етапи (за наявності), часові обмеження;
- не дозволяти використовувати будь-які додаткові матеріали та технічні засоби (мобільні телефони, планшети, комп'ютери та т. ін. мають бути вимкнені та знаходитись у фізичній недоступності);

- не дозволяти студентам залишати аудиторію під час проведення письмової роботи;
- надавати достатньо часу для виконання письмових завдань;
- слідкувати за порядком в екзаменаційній зоні, не залишаючи студентів без нагляду ні за яких умов;
- рухатись під час проведення екзамену;
- не дозволяти студентам фотографувати завдання та виконані роботи;
- забезпечувати допомогу студентам, які проявляють ознаки поганого самопочуття або надмірного хвилювання;
- відповідати виключно на питання, які стосуються процедури проведення письмової роботи та її технічних аспектів;
- заздалегідь попереджати студентів про час, який у них залишається для виконання завдань (за 10, 5 та 1 хвилину до закінчення);
- впевнитись, що після закінчення тестування усі роботи зібрано.

Нагадаємо також, що екзаменаційні та тестові матеріали мають оновлюватись кожного року та/або семестру.

Підсумовуючи все сказане вище, вважаємо за доцільне зазначити, що на сучасному етапі вимоги до підготовки висококваліфікованих спеціалістів у вищих навчальних закладах не лише зростають, але й видозмінюються. Такі чинники, як самостійність та відповідальність студентів за особисте професійне зростання, набувають усе більшої вагомості. Якість освіти безпосередньо залежить від дотримання певних норм, включаючи принципи наукової та академічної етики. Дотримання таких принципів є можливим лише за умови створення комфортного психологічного клімату співпраці між професорсько-викладацьким складом та студентами, поступового та регулярного проведення роз'яснювальної роботи серед студентів щодо етичної поведінки у процесі набуття освіти. У цьому важливу роль відіграє адекватне планування навчальної, науково-дослідної роботи та заходів системи контролю знань та вмінь студентів. Наявність чітких правил щодо того, що саме мож-

на вважати етичною/неетичною поведінкою також є запорукою запобігання порушенням. Такі правила мають бути абсолютними, тобто розповсюджуватись на усіх членів студентської спільноти без будь-яких виключень.

Заходи запобігання порушенням академічної та наукової етики у ВНЗ мають носити системний та раціональний характер, бути прозорими та зрозумілими.

Існуюча система проведення письмових іспитів та тестових робіт потребує на подальше удосконалення з огляду на сучасні міжнародні тенденції. Саме це і вважаємо перспективою нашого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мишаткина Т.В. Педагогическая этика / Т.В. Мишаткина. – Ростов/Дону : Феникс, Мн. : ТетраСистемс, 2004. – 304 с.
2. Caldwell C. A ten-step model for academic integrity: A positive approach for business schools / C. Caldwell // *Journal of Business Ethics*. – № 92. – 2010. – P. 1–13.
3. Davis S.F. Additional data on academic dishonesty and a proposal for remediation / S.F. Davis, H.W. Ludvigson // *Teaching of Psychology*. – № 22. – 1995. – P. 119–121.
4. Engler J.N. Keeping up with the Joneses: Students' perceptions of academically dishonest behavior / J.N. Engler, J.D. Landau, M. Epstein // *Teaching of Psychology*. – № 35. – 2008. – P. 99–102.
5. Jordan A.E. College student cheating: The role of motivation, perceived norms, attitudes, and knowledge of institutional policy / A.E. Jordan // *Ethics & Behavior*. – № 11. – 2001. – P. 233–247.
6. Macdonald R. Plagiarism – a complex issue requiring a holistic institutional approach / R. Macdonald, J. Carroll // *Assessment & Evaluation in Higher Education*. – № 31. – 2006. – P. 233–245.
7. McCabe D.L. Academic dishonesty in graduate business programs: Prevalence, causes, and proposed action / D.L. McCabe, K.D. Butterfield, L.K. Trevico // *Academy of Management, Learning and Education*. – № 5. – 2006. – P. 294–305.
8. McCabe D.L. Academic dishonesty: Honor codes and other contextual influences / D.L. McCabe, L.K. Trevico // *Journal of Higher Education*. – № 38. – 1993. – P. 522–538.
9. McCabe D.L. Cheating in academic institutions: A decade of research / D.L. McCabe, L.K. Trevico, K.D. Butterfield // *Ethics & Behavior*. – № 11. – 2001. – P. 219–232.
10. McCabe D.L. The relationship between student cheating and college fraternity or sorority membership / D.L. McCabe, W.J. Bowers // *National Association of Student Personnel Administrators Journal*. – № 46. – 2009. – P. 573–586.
11. Prohaska V. Teachers can have an effect: Strategies for encouraging ethical student behavior / V. Prohaska // R.E. Landrum, M. McCarthy (Eds.) *Teaching ethically: Challenges and opportunities*. – American Psychological Association: Washington, D.C. – 2012. – P. 168–174.
12. Pulvers K. The relationship between classroom dishonesty and college classroom environment / K. Pulvers, G.M. Diekhoff // *Research in Higher Education*. – № 40. – 1999. – P. 487–498.
13. Roig M. Attitudes toward cheating before and after the implementation of a modified honor code: A case study / M. Roig, A. Marks // *Ethics & Behavior*. – № 16. – 2006. – P. 163–171.
14. Whitley B.E., Jr. Academic integrity as an institutional issue / B.E. Whitley, Jr., P. Keith-Spiegel // *Ethics & Behavior*. – № 1. – 2001. – P. 325–342.
15. International Guidelines for Test Use. – Version 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.intestcom.org>.